

ní protestních voličů bez pevnější vazby ke straně. Ostatní komunistické strany, s určitou výjimkou KSS v roce 2002, měly v tváři v tvář silnějším subjektům nejrůznější profilace pracujících s populisticko-protestním apélem možnosti mnohem omezenější. Významně se to podepsalo na jejich politické marginalitě.

4

Zelení: kontrast úspěchu na Západě a paběrkování na Východě

Ekologické a environmentální strany, zelené strany nebo jednoduše zelení, představují historicky nejmladší stranickou rodinu. První zelení vznikli až v sedmdesátých letech 20. století a na parlamentní úroveň pronikli ještě zhruba o dekádu později. V současnosti nicméně tvoří strany zelených etablovanou součást politické scény ve většině západoevropských zemí. Jedná se všude o malé politické strany, jejichž volební zisky v národních volbách obvykle nepřekračují 10 procent hlasů. Účast na vládní moci se u nich datuje od poloviny devadesátých let 20. století, a to prozatím jen v některých zemích, jako je Finsko, Francie, Německo, Itálie nebo Belgie. Obvykle fungují jako menší koaliční partner sociálních demokratů a socialistů.

Vzestup západoevropských zelených byl ovlivněn několika podpůrnými a úzce provázanými faktory. Za prvé rozsáhlými sociálními a ekonomickými změnami naznačenými už v předchozích kapitolách, které prodělávala západní Evropa v druhé polovině 20. století. Z hlediska zelených byla zvláště důležitá nová střední třída a její hodnotová orientace. Tvořili ji převážně mladí, sekularizovaní, městští, humanitně vzdělaní lidé, kteří vyrostli v prostředí materiálního blahobytu, preferovali nekonvenční a alternativní životní styl, participativní aktivity a témata jako ochrana životního prostředí či práva žen. Ronald Inglehart (1971, 1990) v této souvislosti hovoří **o posunu od materiálních k postmateriálním hodnotám a o tiché (hodnotové) revoluci.**

Za druhé byl pro zelené důležitý vzestup aktivismu spojeného s novými sociálními hnutí šedesátých a sedmdesátých let 20. století, a to nejenom ekologického, ale i mírového, pacifistického, feministického a dalších. Kampaně těchto hnutí se někdy přímo staly iniciačním impulsem jejich vzniku. Zvláště viditelné to bylo u antijaderného hnutí. Rakouští nebo švédští zelení měli svůj původ právě v referendových kampaních proti jaderným elektrárnám. Antijaderné hnutí pak významně přispělo ke vzniku zelených

zemi, což byl v osmdesátých letech 20. století přechodně případ Lucemburska nebo Finska. Obvykle tato nejednota měla negativní vliv na schopnost zelených prosadit se na parlamentní aréně.

Pozoruhodnou evoluci prodělal postoj zelených k evropské integraci. Ještě na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století se k němu většina zelených stavěla rezervovaně, pokud ne přímo odmítavě. Při schvalování Maastrichtské smlouvy se proti ní obvykle postavili jak na půdě národních parlamentů, tak i Evropského parlamentu. Tento postoj byl vyvolán zejména obavou, že větší ekonomický růst, který měl jednotný trh přinést, bude mít negativní vliv v sociální sféře a životnímu prostředí nijak nepomůže. V praxi se ovšem odpor většiny stran zelených vůči evropské integraci postupně oslaboval a dnes zastávají obvykle silně eurooptimistické postoje včetně pokračování přenášení kompetencí na nadnárodní úroveň. Přiblížená změna postoje představuje důsledek zjištění, že prosazování řady environmentálních požadavků je ze supranárodní roviny účinnější než z národní úrovně, kde mnohdy existuje silná rezistence jiných politických sil (srov. Hix 1999; Marks – Wilson – Ray 2002). Pouze výjimečně si dnes některé strany jako švédští zelení udržují euroskeptický postoj.

Z hlediska identity je zajímavá pozice zelených na ose pravice–levice. Původ většiny zakladatelů v nových sociálních hnutích, jejich mnohdy exmarxistické, exmaoistické či exanarchistické názory je situovaly doleva. Nezřídka to vedlo k jejich pejorativnímu označování za melouny – navenek zelený, uvnitř rudý. Zelení politici ovšem obvykle odmítali své zařazování na pravo-levé ose s tím, že toto politické schéma se vzestupem „nové politiky“ (údajně) ztratilo platnost. Nicméně Thomas Poguntke (1989: 181) na přelomu osmdesátých a devadesátých let s poukazem zejména na akceptaci tradičních levicových cílů a hodnot jako dělnická kontrola podniků, egalitarismus či větší společenské kontroly ekonomických procesů hovořil o levicovosti zelených. Podobně podle evropského srovnávacího výzkumu z téže doby založeného na názorech expertů se zelení na pravo-levé ose umístili mezi sociálními demokraty a komunisty (Hix – Lord 1997: 38).

Na počátku 21. století je nicméně možné alespoň u některých západoevropských zelených vysledovat tendenci k politickému posunu, či dokonce transformaci. Platí to i pro nejvlivnější německé zelené, u nichž zvláště v sociálně-ekonomické oblasti pokračoval vývoj nastartovaný už v poslední dekádě minulého století. V průběhu společného vládnutí se sociálními demokraty se začali vymezovat proti strukturálnímu a sociálními konzervatismu svého většího koaličního partnera. Uvnitř strany se také objevily diskuse o směřování k více liberální a postideologickému ukotvení, a dokonce o kompatibilitě některých modernizačních ekonomických přístupů

zelených spíše s pravicovými křesťanskými demokraty než s tradicionalistější částí sociálních demokratů. Ingolfur Blühdorn (2004) dokonce pro německé zelené v analogii k Blairovým „novým labouristům“ začal používat pojem „noví zelení“. Posun německých zelených zleva ke středu je ovšem nutné vnímat také v kontextu etablování exkomunistické Levicové strany na krajní levici a driftování Svobodné demokratické strany k ekonomickému neoliberalismu (Talshir 2003) a stagnujícího zájmu Němců o environmentální otázky (Markham 2008).

Analogickou diskusi o úpravě identity s otevřením možnosti potenciální spolupráce s křesťanskými demokraty bylo možné zaznamenat i u rakouských zelených (Hausknost 2007). K prvnímu průlomů ohledně skutečné vládní spolupráce s pravíci v západoevropských podmínkách pak došlo v roce 2007 v Irsku, kde po dlouhých mezistranických vyjednáváních vstoupili zelení do koalice s konzervativní Fianna Fáil a liberálními Pokrokovými demokraty (Leonard 2008). V irském případě ovšem je důležitá tradiční malá relevance labouristické levice, což vylučuje možnost, aby fungovala jako hlavní partner zelených. Přesto lze brát irský případ jako další signál možného budoucího trendu minimálně u některých západoevropských zelených stran a prolomení dosavadní tradice vytváření koalic pouze s levíci.

V oblasti nadnárodní spolupráce stran zelených se první kroky datují do přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy se objevily první pokusy o vytvoření širší platformy zelených stran. První trvalejší a reprezentativnější platforma zelených stran vznikla nicméně až v roce 1984 v podobě Evropské koordinace zelených stran. V roce 1993 došlo ve snaze zvýšit její akceschopnost k vytvoření institucionálně pevnější Evropské federace stran zelených (EFGP). Zelení ve srovnání se sociálními demokraty, liberály nebo křesťanskými demokraty vytvořili svou evropskou strukturu s časovým zpožděním, což ovšem bylo s ohledem na nízký „věk“ této stranické rodiny pochopitelné. Počet členů EFGP z původních asi dvou desítek rychle rostl rozšířením především o strany z postkomunistického prostoru. EFGP se vůči nim ukázala mnohem otevřenější než například Strana evropských socialistů (Hix 2002). V roce 2004 se EFGP transformovala na Evropskou stranu zelených (EGP), což představovalo další výrazné posílení vazeb zelených v evropském prostoru. S ohledem na malý počet mandátů získaných v evropských volbách vytváří pravidelně EGP, respektive předtím EFGP, v Evropském parlamentu společnou frakci s Evropskou svobodnou aliancí, která sdružuje regionální a etnické politické formace.

Zelení ve střední Evropě na začátku demokratické tranzice: kořeny, geneze a omezenost voličské podpory

Pro analýzu zelených ve střední Evropě jsou důležité rozdílné podmínky, v nichž vznikali. Zrod ekologického aktivismu a nastolování environmentálních témat výrazně determinoval existující nedemokratický politický rámec před rokem 1989. V závěru existence komunistických režimů dosáhla devastace životního prostředí mnohem větších rozměrů a měla horší důsledky než kdekoli v západní Evropě, což byl zejména důsledek extenzivního centrálně plánovaného hospodářství, které vůbec nebralo ohled na životní prostředí. Avšak s ohledem na nedemokratický rámec se kritika tohoto stavu stala výrazně riskantnější záležitostí než na západ od železné opony. Příznačné proto bylo, že se ekologické iniciativy často snažily vystupovat apoliticky, aby minimalizovaly nebezpečí represí ze strany vládnoucí moci (Waller – Millard 1992: 161). Komunistický establishment v daných podmínkách v ekologických aktivitách obvykle viděl menší nebezpečí než v lidskoprávních iniciativách, jako byla československá Charta 77 nebo polský Výbor na obranu dělníků. Komunisté ve snaze minimalizovat nebezpečí protestů ekologů volili někdy strategii tolerování existence sdružení ochránců přírody a pokoušeli se je (s různým úspěchem) kontrolovat, či dokonce inkorporovat do oficiálních struktur.

Obecně lze konstatovat, že na vznik a charakter ekologických a dalších protestních hnutí měl přímý vliv charakter místního komunistického režimu a dále povaha a citlivost problémů dané země. Maďarsko bylo v rámci regionu zemí, kde relativní liberálnost místního komunistického režimu spolu se silnou výbušností jednoho ekologického tématu, monstrózní československo-maďarského projektu přehrady Gabčíkovo-Nagymaros na Dunaji, vytvořily v polovině osmdesátých let asi nejpříznivější podmínky pro zrod silného a nezávislého ekologického hnutí. Počátek tohoto hnutí je spojován s iniciativou Dunajský kruh vytvořenou v roce 1984, k níž se přidávaly další environmentální skupiny. Od roku 1988 demonstrace, petice a další aktivity zaměřené proti přehradě nejenom ovlivnily zastavení její výstavby na maďarské straně hranice, ale staly se klíčovým činitelem mobilizace maďarské společnosti a důležitým činitelem demokratické tranzice (Waller 1992: 122–125; Berg 1999: 235–240; Kerényi – Szabó 2006: 804–807).

V Polsku, kde se komunistický režim nejprve na začátku osmdesátých let a poté znovu ve druhé polovině této dekády dostal do hluboké krize, tak

silné jednotící environmentální téma chybělo. Promítlo se to do větší různorodosti ekologických aktivit. První ekologické skupiny se začaly formovat v letech 1980–1981 pod zastřešujícím rámcem dělnického odborového hnutí Solidarita. Ve druhé polovině osmdesátých let se pak odehrál doslova boom sociálních hnutí. V této době působilo přes dva tisíce rozmanitých iniciativ od mírových přes antijaderné až třeba po vegetariánské. Některé působily jako vlivný protirežimní aktér rozbíjející panující atmosféru strachu nekonvenčními prostředky, jako například Pomerančová alternativa organizující happeningové akce na ulicích polských měst (Gliński 1994: 145–152 a 2001: 112–113).

V Československu se ekologické a v menší míře i feministické a pacifistické požadavky zpočátku staly jen jedním z prvků širší, převážně lidskoprávní agendy Charty 77. Kombinace rigidity a stability československého režimu přetrvávající až do jeho konce spolu s absencí masové základny opozice se promítla do faktu, že se silné a na režimu nezávislé ekologické nebo jiné sociální hnutí nevytvořilo. V závěru existence režimu vzniklo pouze několik nepočetných alternativních skupin pacifistické a ekologické orientace. Mnohem významnější roli ve srovnání s maďarskými a polskými podmínkami tak hrálo působení režimem tolerovaných ekologických organizací, jako byl Český svaz ochránců přírody a Slovenský svaz ochránců přírody a krajiny, v jejichž rámci fungovaly poloopoziční aktivity (Jehlička – Kostecký 1992: 73; Fagan 2004: 59–68; Pečinka 2002: 190–194). Mnozí ekologové, kteří se v nich angažovali, sehráli důležitou roli při vzniku hlavního hybatele demokratické tranzice Občanského fóra v českých zemích a ještě větší význam měli vzhledem k početní slabosti slovenského disentu v „sesterské“ Veřejnosti proti násilí na Slovensku (Huba 2003: 93–95).

Ve slovinských podmínkách se v první polovině osmdesátých let nezávislé iniciativy nejviditelněji profilovaly na pacifistických požadavcích, zejména na odmítání vojenské služby, o něco méně na ekologických cílech, feminismu nebo boji za práva homosexuálů. Slovinským specifickým byl vstřícný vztah některých místních oficiálních autorit, zejména Socialistického svazu mládeže Slovinska, k těmto iniciativám. Vysvětlit to lze relativně nerepresivním charakterem místního (slovinského) režimu a hlavně snahami využít opoziční hnutí jako spojence ve stupňujících se rozporech s jugoslávským (bělehradským) centrem státu (Kenney 2002: 130–136; Mastnak 1997: 93–103).

Podmínky pro úspěch stran zelených v nových soutěživých podmínkách tak byly na první pohled dány. Environmentální aktivisté požívali značné autority a témata, na nichž se profilovali, společnost pocítovala jako důležitá. K „automatickému“ přenosu tohoto potenciálu do volebních výsledků však nedošlo. V listopadu 1989 založená Maďarská strana zelených získala

ve volbách v březnu 1990 pouze necelého půl procenta hlasů. Hlavním vysvětlením neúspěchu byla skutečnost, že v rámci původně environmentálního hnutí v posledních měsících existence komunistického režimu začala dominovat historická maďarská národní revoluční tradice a apel na národní, konzervativní a křesťanské hodnoty, což prokázalo vítězství takto profilovaných formací ve volbách 1990. Většina známých ekologických aktivistů se navíc k zeleným nepřipojila. Pokud se vůbec v politice angažovali, připojili se k jiným formacím nejčastěji k liberálním Svobodným demokratům, kde působil například zakladatel Dunajského kruhu János Vargha (Waller – Millard 1992: 171; Hajba 1994: 184–185). Značnou část kádrů maďarských zelených tak na začátku devadesátých let tvořili lidé spjatí s prorežimními ekologickými organizacemi z doby před rokem 1989, což straně vzdálilo část environmentálních aktivistů.

Podobně nedokázala vyprodukovat relevantního politického aktéra strukturovaná a silná environmentální scéna v Polsku. Jednou z hlavních příčin byly „šokové“ sociální změny, které společnost prožívala a jež výrazně ovlivnily hodnotové priority Poláků. Dalším negativním faktorem se stala personalizace a fragmentace stranické scény, která se nevyhnula ani zeleným. Mimo to řada z nově vzniklých ekologických stran představovala pouze utilitární prostředek ambiciózních jedinců, kteří se s využitím módních zelených etiket a sloganů snažili získat poslanecký mandát. Kompromitaci zelených analogickou k maďarské situaci názorně demonstrovalo vytvoření koalice pro volby 1991 mezi Polskou stranou zelených, která byla založena vůbec jako první ekologická strana v regionu už v prosinci 1988, a Polskou ekologickou stranou. Za tuto koalici kandidovali i bývalí komunističtí funkcionáři nebo spolupracovníci komunistické tajné policie. Výsledkem bylo naprosté volební fiasko. Voleb se účastnily i tak bizarní kombinace jako spojenectví jedné z „ekologických“ formací s Polským svazem lovců. Žádná ze stran v Polsku, které se deklarovaly jako ekologické, nezískala ve volbách 1991 mandát navzdory příznivému poměrnému volebnímu systému bez uzavírací klauzule (Gliński 1994; Frankland 1995b). Zelenou politiku na parlamentní scéně tak v devadesátých letech hájili pouze zástupci Ekologického fóra působícího uvnitř liberální Demokratické unie, respektive její nástupkyně Unie svobody.

Kádrový problém a utilitární využití „zelených hesel“ negativně ovlivnily i vznik českých zelených na konci roku 1989. První přípravný výbor strany zelených musel být dokonce rozpuštěn s ohledem na předchozí spolupráci některých jeho členů s komunistickou tajnou policií (Jehlička – Kostecký 1992: 74; Pečinka 2002: 194–195). Čeští a slovenští ekologičtí aktivisté tak po rozpadu Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí na začátku roku

1991 obvykle nezamířili k zeleným, ale pokud se vůbec dále angažovali v politice, přešli do jiných politických subjektů, zejména do středového liberálního Občanského hnutí v českém a malé pravicové Demokratické strany ve slovenském případě. V prvních volbách v červnu 1990 zelení v Československu těsně nepřekročili pětiprocentní volební klauzuli u tehdejšího federálního parlamentu a podobně se jim vedlo u českého parlamentu. U slovenského parlamentu získali zelení s 3,5 procentem hlasů šest mandátů, protože volební klauzule zde byla jen tříprocentní.

Relativně nejlépe v rámci regionu dopadli Zelení Slovinska, kteří vznikli v červnu 1989 spojením řady ekologicky orientovaných skupin různé provenience. V prvních demokratických volbách v dubnu 1990 získali v tehdy klíčové parlamentní komoře, tzv. Společensko-politickém sboru, osm mandátů. Jejich úspěch byl ovšem výrazně predestinován faktem, že kandidovali v rámci široké koalice Demokratická opozice Slovinska (DEMOS).

Štěpení zelených a jejich politická marginalita v období transformace

Naznačenou situaci malé až zanedbatelné voličské úspěšnosti stran zelených v regionu v prvních demokratických volbách ještě zhoršily štěpení a vnitřní konflikty, které je postihly. Nejfragmentovanější obrázek nabízejí zelení v Polsku, kde v polovině 90. let působily téměř dvě desítky formací, které byly nebo se alespoň označovaly za ekologické. Vznik řady z nich byl výsledkem personálních konfliktů uvnitř stávajících formací a následných secesí. Většina ovšem představovala *kanapowe partie*, což znamenalo, že tyto strany měli pouze pár aktivních členů, kteří se obrazně „vešli“ na jednu pohovku (kanape). Získat parlamentní zastoupení pro ně bylo nesrovnatelně těžší než na začátku devadesátých let, protože od roku 1993 se uplatňovala pětiprocentní uzavírací klauzule. Poté, co byl v roce 1997 přijat nový zákon o politických stranách, který zpřísnil podmínky evidence stran, většina těchto formací vymizela (Duijvelaar 1996; Gliński 2001). Zelená politika reprezentace pak úplně zmizela z parlamentu v roce 2001 po rozkladu liberální Unie svobody. Někteří členové Ekologického fóra spolu s dalšími ekologickými a feministickými aktivisty a aktivistkami založili v roce 2003 novou formaci nazvanou Zelení 2004. Tato formace se svým důrazem na rovnost pohlaví, občanskou společnost, rovnost šancí a ochranu nejrozličnějších menšin v podstatě nelišila od mainstreamové identity západoevropských zelených (Gładkiewicz 2004b;

publikové rady) ve prospěch užšího vedení strany, tj. předsedy, místopředsedů a předsednictva. V očích opozice, která až do podzimu 2008 měla v širším vedení převahu, to ovšem byl útok na vnitrostranickou demokracii. Na mimořádném sjezdu v září 2008 se Bursíkovi podařilo udržet předsednický post a jeho křídlo ovládlo všechny důležité stranické orgány. Pnutí ve straně to ovšem neukončilo a vedlo na začátku roku 2009 k vytvoření vnitrostranické platformy, a dokonce k pokusu etablovat novou Demokratickou stranu zelených. Dezintegrace se nevyhnula ani šestičlennému poslaneckému klubu zelených, z něhož v listopadu 2008 odešly dvě poslankyně. Vnitřní krize českých zelených se projevila i na výsledku regionálních voleb na konci roku 2008, v němž ani v jednom z krajů nepřekročili pětiprocentní uzavírací klauzuli. Stejně dopadli zelení v evropských volbách v červnu 2009.

Čeští zelení se tak potýkají s **podobnými** problémy, jaké v průběhu etablování postihly západoevropské zelené. Avšak i v důsledku odlišného sociálního a hodnotového kontextu, kterému bude nyní věnována pozornost, je pozice českých zelených mnohem křehčí. Vypadnutím z parlamentu by se opět mohli změnit v dlouhodobě marginální formaci.

Limitující sociální a hodnotový kontext střední Evropy

To, co asi nejvýrazněji přivřelo politický prostor pro etablování zelených v regionu, byl sociální kontext, v němž působili. Ekonomická transformace, kterou region po roce 1989 zažil, byla spojena s nástupem tržního kapitalismu, nových manažerských a obchodních praktik, expanzí konzumu, ale i velkými sociálními problémy. Zájem většiny potenciálně proenvironmentálně naladěných voličů to logicky zaměřilo jinam. K sníženému zájmu o ekologická témata objektivně také přispělo, že se v důsledku útlumu řady hospodářských odvětví paradoxně snížila míra znečištění vzduchu, vody nebo půdy. Zmizel dále jednotící a zřetelný terč protestní mobilizace, kterým byl starý nedemokratický režim (srovnej Baker – Jehlička 1998; Jancar-Webster 1998).

Důležitou roli hrálo a stále hraje hodnotové nastavení místních společností. Období komunismu narušilo tradiční hodnotovou strukturu místních společností, byť s určitými rozdíly (asi nejméně v polském případě). Přineslo to sice kulturní posun v podobě vzestupu sekulárně-racionálních hodnot, ale vhodnou půdu pro zásadní posun směrem k postmaterialismu to nevytvořilo. Starosti lidí v regionu zůstaly dominantně materiálně orientované. V nejjisté sociální situaci po roce 1989 se stoupající nezaměstnaností a klesající životní úrovni se navíc v místních společnostech tyto materiální hodnoty spíše posílily a zastínily význam témat spojených s důrazem na kvalitu života.

Jak ukazují komparativní výzkumy z přelomu 20. a 21. století, byl výskyt postmateriálních hodnot v maďarské, polské a slovenské společnosti mnohem nižší než na západ od bývalé železné opony. O něco lépe na tom byla česká a slovinská společnost, respektive jejich mladší generace, které se ocitly zhruba na úrovni postmateriálně v západoevropských podmínkách nejméně vyvinuté řecké, španělské a portugalské populace (Inglehart – Welzel 2005: 48–65). Slovinci a ještě více Češi se dále vyznačují v důsledku pokročilé sekularizace na evropské poměry slabým hodnotovým tradicionalismem. Názorně je to vidět třeba na vztahu k homosexuálům, kde česká společnost patří k nejtolerantnějším na světě (Inglehart – Welzel 2005: 41). Umožňuje to vysvětlit, proč ve Slovinsku a v České republice jsou postmateriálně orientované strany relativně neúspěšnější v regionu.

Srovnání programové kongruence stran zelených

Jako východisko pro srovnání programové kongruence můžeme použít Chartu Evropských zelených (EGP 2006), jež obsahuje základní principy jejich politiky. Těmito principy jsou:

1. environmentální odpovědnost,
2. svoboda realizovaná prostřednictvím vlastního sebeurčení,
3. posilování spravedlnosti,
4. respektování rozdílů a
5. nenásilí.

Srovnáme-li tyto programové priority s programy středoevropských zelených, můžeme říci, že jejich cíle a základní vymezení identity jsou prakticky totožné s linií EGP (SMS 2004; SZ 2003; SZ 2006a; SZ 2006b; ZD nedatováno; ZD 2006; Zieloni 2004, 2003).

Tab. 4.1 Srovnání programových priorit EGP a středoevropských zelených

Strana	Environmentální odpovědnost	Svoboda skrze sebeurčení	Spravedlnost	Respekt k rozdílům	Nenasilí
SMS	+	+	+	+	+
Česká SZ	+	+	+	+	+
Slovenská SZ	+	+	+	+	+
ZD	+	+	+	+	+
Zieloni 2004	+	+(i)	+	+	+

Pozn.: + v souladu s EGP; – proti EGP; 0 v programu se o tom nemluví / údaj nezjištěn; N neutrální stanovisko; (i) přítomno implicitně

Shrnutí a srovnání Východ–Západ

Shrneme-li obecné faktory, které se promítly v malé úspěšnosti zelených ve střední Evropě po roce 1989, můžeme na první dvě místa umístit sociálně tíživý kontext ekonomické transformace a malou rozšířenost postmateriálních hodnot v populaci ve srovnání se západní Evropou, i když Slovinsko a Česká republika na tom jsou o něco lépe než zbytek regionu. Oba faktory drasticky zmenšily prostor pro zelené, a to přes na první pohled dobrou výchozí pozici danou relativně velkým vlivem ekologických a dalších protestních hnutí v závěru éry komunismu.

Velmi podstatné byly také institucionálně-personální faktory. Jednalo se především o kádrový problém, který postihl zelené ve většině regionu. Dobové popularity zelených sloganů často využili lidé bez předchozí environmentální zkušenosti, a někdy dokonce těsně provázení se starým komunistickým režimem, kteří chápali zelenou politiku jako instrumentální nástroj politického vzestupu. Výsledkem byla politická kompromitace zelených. Známí ekologičtí aktivisté z éry před rokem 1989 se naopak pouze zřídka angažovali ve stranách zelených a raději dávali přednost jiným typům formací. Nejčastěji zakotvili v liberálně orientovaných, u nichž se jim rýsovala přece jen větší politická perspektiva. Právě strany s primárně liberální identitou se staly hlavním a většinou i úspěšnějším tematickým a voličským konkurentem zelených ve střední Evropě, což se podobá situaci v zemích, jako je Dánsko nebo Nizozemí. Úspěch českých zelených v roce 2006 se dá ostatně vysvětlit **především** absencí relevantní liberální strany.

Kádrová nedůvěryhodnost zelených negativně poznamenala vztah nových sociálních hnutí k nim, což výrazně omezovalo organizační a mobilizační bázi zelených. Zelení ve střední Evropě tak nepůsobili, jako na Západě, coby produkt hnutí, ale stáli spíše **mimo ně**, tj. měli k nim slabou, nebo dokonce žádnou vazbu. Jedním z důsledků byla absence rozsáhlejšího zázemí stran zelených na lokální a regionální úrovni. Neopominutelné je ovšem i to, že nová sociální hnutí se v postkomunistických podmínkách zpravidla potýkala s velkými problémy, podfinancovaností atd. Jejich mobilizační potenciál v důsledku toho zůstal až na výjimky omezený na úzký okruh aktivistů (Flam 2001: 170–171).

V neposlední řadě je třeba zmínit časté štěpení zelených, které bylo jedním z jejich častých „hřebíčků do rakve“, ať již bylo dáno personálními animozitami či třeba nesouhlasem s většinou tolik potřebnou spoluprací s jinými subjekty. Destruktivní dopady těchto štěpení byly v předchozím textu dostatečně analyzovány. Zajímavé ve srovnávací perspektivě se zá-

padní Evropou je, že důvody štěpení se téměř nikde ve střední Evropě nevázaly k tomu, zda prosazovat „hlubinnou“ ekologii nebo naopak širší environmentální orientaci. Přílišná radikalita ekologických požadavků působila v sociální realitě postkomunismu zpravidla příliš utopicky. *Realos* tedy ve střední Evropě jednoznačně dominovali nad fundis. Obecným trendem naproti tomu byla programatická konvergence střeoevropských zelených k programovému mainstreamu západoevropských partnerských stran. Promítá se to i do vztahu k evropské integraci, kde střeoevropské strany většinou kopírují kurz západoevropských zelených prosazující její prohlubování.

Tab 4.2 Volební výsledky střeoevropských zelených po roce 1989 (údaje v procentech)

Strana	90	91	92	93	94	95	97	98	00	01	02	04	05	06	07	08
<i>Česko</i>																
SZ*	4,1		6,5					1,1			2,4			6,3		
<i>Maďarsko</i>																
MZP	0,4				0,2			0,1								
<i>Slovensko</i>																
SZS**	3,5		2,1								1					
<i>Slovinsko</i>																
ZS***			3,7			1,8			0,9							0,5
SMS****									4,3			2,1				

Zdroj: Srovnávací on-line databáze volebních výsledků (Coder) – <http://ispo.fss.muni.cz/modules/elections>

* Česká SZ kandidovala v roce 1992 v rámci širšího spojení s dvěma dalšími odlišnými subjekty.

** SZS kandidovala v roce 1994 v koalici vedené exkomunistickou Stranou demokratické levice, v roce 1998 na kandidátce převážně pravicové Slovenské demokratické koalice a v roce 2006 na kandidátce liberálního Svobodného fóra.

*** V roce 1990 kandidovala strana v rámci koalice DEMOS.

**** V roce 2008 kandidovala SMS spolu s křesťanskodemokratickou SLS.

Výraznou odlišností ve srovnání s vývojovou trajektorií západoevropských zelených byla dále absence zřetelného antikapitalistického původu a většinou i výraznější levicové profilace. V tomto ohledu vykazovali zelení ve střední Evropě mnohem větší ideologickou flexibilitu, což se promítalo do větší otevřenosti ke spolupráci s pravicí, i když to vedlo k vnitrostranickým sporům. Klíčový pro vysvětlení této flexibility je opět kontext, v němž zelení vznikali. Bylo pro něj charakteristické odmítnutí levice spojované se starými komunistickými režimy. Tento závěr nicméně nemůže pominout, že se jednalo spíše o **nelevicovost než antilevicovost**, a navíc dvě dekády od

konce komunistické éry tento iniciační impulz výrazně oslabily. Na západě kontinentu se v téže době některé významné strany zelených posunuly směrem k politickému středu. I v tomto ohledu jsou si tedy dnes zelení v západní a střední Evropě mnohem bližší než bezprostředně po pádu železné opony.

Agrární strany: hledání ztraceného času

K historicky významné stranické rodině patřily agrární strany. Jejich zrod byl svázán s konfliktní linií město versus venkov. Velký vliv u této konfliktní linie měl rozvoj obchodu a dopravní infrastruktury a s tím spojená rostoucí konkurence v oblasti cen zemědělských produktů v 19. století. Logicky to vyvolalo tlak rolníků na ochranu domácího zemědělství a svého vlastního postavení včetně omezení působení tržních mechanismů, které byly vnímány jako produkt industriálních městských center. Nemalý význam měly i kulturní a mentalitní faktory. Mezi venkovskou komunitou, která přirozeně inklinovala k určitému konzervatismu, a městskými elitami existovala nemalá propast vzájemného společenského nepochopení (Lipset – Rokkan 1967: 9–23).

Přestože se vliv konfliktní linie město versus venkov promítal v celé Evropě, translace agrárních zájmů do podoby specifické stranické reprezentace se uskutečnila pouze v některých evropských zemích. Expanze agrárních stran byla z hlediska voličského potenciálu a trvalosti existence nejúspěšnější ve Skandinávii a Švýcarsku. Alespoň přechodně úspěšně se pak etablovaly menší agrární formace v Nizozemí, Rakousku nebo Německu. Velmi významnou pozici získaly agrární strany také ve východnější části střední Evropy.

V této souvislosti stojí za pozornost čtyři podmínky pro prosazení agrárních stran uváděné Rokkanem (1999a: 332). Za první relativně malý význam městských a průmyslových center v době rozšiřování volebního práva, za druhé značný počet samostatně hospodařících středních rolníků, za třetí silné kulturní bariéry mezi městem a venkovem a za čtvrté malý vliv katolicismu. Poslední podmínka se vztahovala ke skutečnosti, že agrární strany se etablovaly v prostředí, kde nebyly vystaveny konkurenci katolických stran rovněž obvykle silně zaměřených na venkovský elektorát. Důležitě pro charakter agrárníků dále bylo, že zejména v rámci skandinávských